

Tronaboka

Boka om om:

Trond Lauperak

fra Lauperak i Bjerkreim

fødd 1727 død 1804

og

Gerhard Henrik Reiner

Prest i Helleland

fra 1790 til sin død i 1823

*

Aamund Salveson, Finnøy skreiv om disse
i boka si fra 1922, som er gjenfortalt her:

Noen av historiene må nok sies å være mer eller mindre sagn om Trond, men de er tatt med likevel. De forteller om mannen på en levende og engasjert måte. Flere historier er basert på dokumenterte hendelser, som fra rettsprotokoller, andre fortalt beinveges fra folk som levde i første del av 1800-tallet. Disse historiene gir også et godt innblikk i livsforholdene i Bjerkreim på slutten av 1700-tallet. Teksten er rettet opp til moderne språkdrakt, og alle utsagn er nå skrevet på ekte og godt Bjerkreimsmål.

Det går også mange historier om den danske presten Reiner. Han strevet mye med å lære opp ungdommen, kunne banne i kirken og skjelle ut de ulykkelige som ikke kunne sine bud. Trond kom også i klammeri med ham.

Tekst og tegninger: Paul Tengesdal
Aaland Gård, mars 2010

HVOR LAUPERAK I BJERKREIM LIGGER



Garden Lauperak ligg på sørsida av Ørsdalsvatnet, omlag halvvegs mellom Vassbølandet og Odlandstø. På denne sida av vatnet stuper mørke fjell ned i vatnet, men i Lauperak åpner landskapet seg som en vid dal. De høge fjella omkring gjør at sola er borte omkring 12-14 uker, fra midt i november til midt i februar.

*

På andre sida av vatnet ligg det flere gardar, som alle nå ligg øde. Disse er Kleppali, Landsdal, Dyrskog, Ytre Kalveskog og Indre Kalveskog, regnet opp fra ytterenden av vatnet og til Ørsdalen.

*

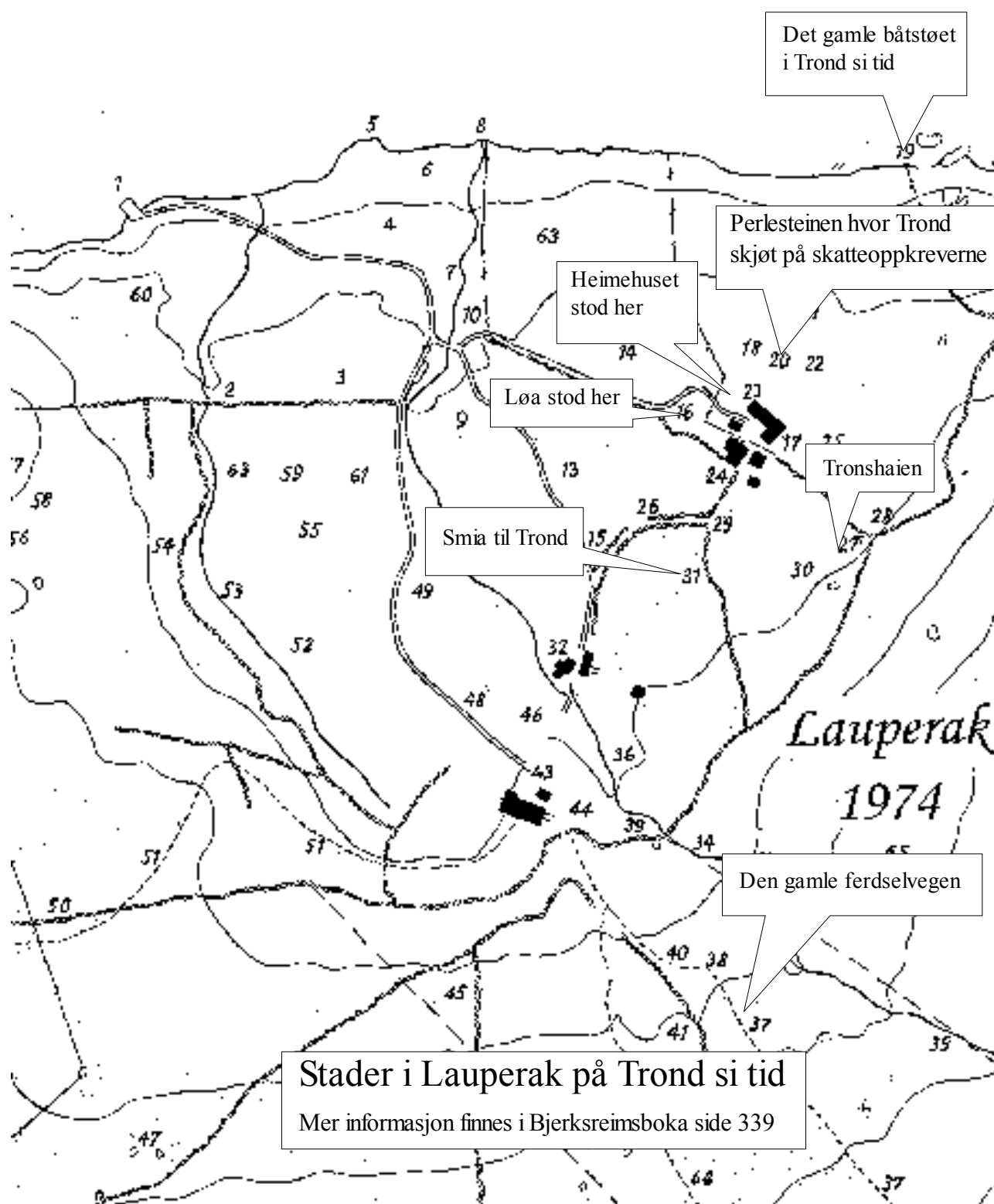
Lauperak grenser til Tjørn i sør og vest, til Hytland i vest, til Ørsdalsvatnet i nord og øst, til Vassbø i øst og til Gya i Heskestad og Terland i Helleland i sør.

*

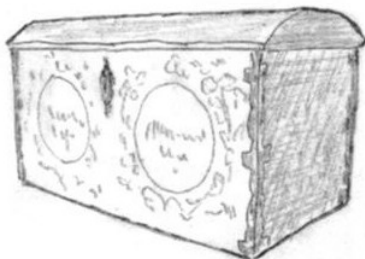
For mer informasjon om Lauperak, se Bjerkreimboka side 336 og utetter...

*

KART OVER LAUPERAK



KISTA TIL TROND



*På Bjerkreim, hos Kjersti og Klaus Geir Bjerkreim
oppbevares en kiste Trond laget til sin eldste son.
På kista står det: Erich TronSen Løbrag Anno 1804*

SMISTEINEN TIL TROND



*Turid og Tønnes Garheim (1997) på den gamle smisteinen til Trond.
Steinen tar de vel vare på i sin hage i Lauperak.*

*

TROND

Gamle folk har sagt at Trond Lauperak var en framifrå modig og djerv og uredde mann. Han hadde et særs lag med å dra folk til seg. Ingen kunne som han få tak over folk, og ingen var en så redd for å komme i kast med. Han var godslig og morsom, men vart han tirret, var han ikkje god å koma ut for. Særlig på sine gamle dager var han mest umulig å gjøre til lags. Mest ingen turte gjøre ham imot, og sjøl kunne han gjøre mest hva han ville. Å lyde et påbud fra en embetsmann var tungt for ham, særlig når han trudde at påbudet var urett. Et godt hjerte hadde han. Fekk han høyre at noen i bygda lei urett eller måtte slite, var han ikkje sein med å være på plass, og hørte han om noen som var i nød, svalt og lei vondt, så var han straks ferdig til å hjelpe, dersom han kunne. Den som hadde Trond på sin side behøvde ikkje frykte.

Folk i Bjerkreim så opp til ham og spurte ham til råds, når det var noe som stod på, og når det var messe ved kyrkja, var Trond tilstades, enda han hadde en mil å ferdes. Av kyrkjebøkene kan en sjå, at han var fadder for mest halvparten av barna som vart døpt kring 1760-70.

Gamle lensmann Tollefsen, Bjerkreim, som nå (1922) er 88 år gammel, fortell etter bestefar sin, at Trond hver søndag når det ikkje var messe ved kyrkja, holdt husandakt i heimen. Da måtte både barn og tjenere være inne og sitte dørgende stille mens han leste og sang.

*

Trond var middels høg, hadde brunsvart hår og skjegg, kvasse øyne, sterk som få, og snar i vendingen.

*

Far hans døde i 1747 og mor hans året etter. Den 17. april 1749 var det skifte etter henne. Ho åtte kring 350 riksdaler utenom garden. Garden var på 24 spand korn og verdsett til 2200 riksdaler.

Den 22. juni samme året vart Trond gift med Berte Torleivsdatter Hetland, en søster av lensmannen i Bjerkreim, Morten Torleivson Svella. Samme året tok han som den eldste sonen mot garden. Da var han 22 år gammel.

*

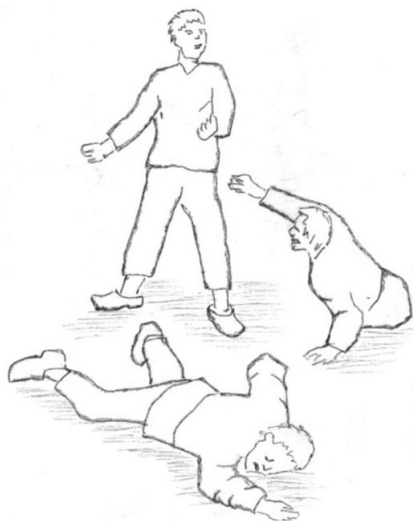
De husa Trond hadde på garden stod mange år etter at han var død. Først i 1890-åra vart de nedrevne. Da eg i 1888 første gang var i Lauperak stod smia hans Tron og. No syner bare tufta etter henne.

TROND I SLAGSMÅL

Dalbuene var i gamle dager navngjetne for sine ville slagsmål, og mang en blank daler måtte de ut med for *knivdrag*, *hårdrag*, *blodslag* og *kårdehogg*. Ofte gikk det reint på livet laus. Før Trond sin tid var det framme drapssaker på tinget i Dalane. Særlig var det Bjerkreims-buer, Hedlands-buer og Heskestad-buer som kom i skade for mannedrap. Drapsmannen vart ofte dømt «at straffes på sin hals» (halshogging), og eiendommen hans gjekk da til kongen. Kunne han få det til, rømte han til fjells eller til skogs og vart fredlaus. Sagn om fredlause går enda i Bjerkreim. Vart brotsmannen

dømt til bøter, tok retten ofte omsyn til om den skyldige var rik eller fattig. For slagsmål var bota 3-9 riksdaler.

*



Trond gir bygutter i Stavanger juling

Da Trond var 17 år gammel, kom han for første gang til Stavanger. Mor hans, ho Ingeborg, var og med. Det var Haustmarken i byen, og mange folk samla. Der var det noen bygutter som eglet seg innpå han. De kalte ham for både *bondetamp* og *heimføing*, og ville veta hva han skulle ha for de blanke sølvknappane i vesten. Ville han følge dem bakom huset, så skulle han få greie på hvor «David kjøpte ølet». Trond vart arg og ville sette på desse bygaukane; men en slektning fra Bjerkreim som fulgte med, holdt ham hardt i trøya, så han ikkje slapp til. «*Å slepp du folen, eg hev sjæl studl' an*», sa mora som stod attved. Så slapp Bjerkreim-buen taket, og Trond for som en vind inn i flokken, og da vanket det nok rundjuling, skal eg tru. Tre av dem måtte med nasen ned i marka, og de andre tok til beins det beste de hadde lært. «*Jamenn var du en gasta kar nå, Trond*», sa mora da han var ferdig, «*eg ser du lignast på far din*».

*

En rik ungkar i Bjerkreim, Jakob Malmei, var forlova med en jente fra garden Vikeså; men da det kom til alvor, ville han ikkje gifta seg med jenta. Alle syntes synd i jenta for dette, og meinte at han ikkje burde gå fri for bot.

Så var det en søndag Trond og Jakob trefftest ved kyrkja. Begge hadde de noe i toppen, – og så rauk de i hop. Men den som fikk skikkelig juling var Jakob. Av de som så på var det ingen som ville hjelpe Malmei-karen, alle unte ham det hjertelig vel. Men for dette salgsmålet vart Trond meldt og dømt til å bøte 9 riksdaler. Boten vart nedsatt, og som det het: «i consideration til hans ungdom aftinget til 3 riksdaler». Den gangen var Trond 18 år gammel.

*

Høsten 1750 var Trond i et bryllup på garden Terland i Helleland-sokne. Ute var det kaldt og ufyse, men inne i stova på Terland var det varmt om kvelden. 6 ølboller stod på de store langborda i stova, alltid fulle med sterkt heimebrygg. Ølbollene for alt i ett rundt fra mann til mann. De åt og de

drakk, sang og danset, og holdt slikt ståk i heile 3 dager til endes.



Trond og Nils Terland ryk i hop.

Siste kvelden satt Trond på den eine sida av langbordet, og Nils Terland, en høy, svær kar, med lange bustete øynebryn satt på den andre sida. De satt lenge og godsnakkete sammen, de to, men da det lei utpå kvelden vart de uenige. Det ene ordet tok det andre. Best som det var, reiste Nils seg og labbet til Trond. Trond sprang over bordet og greip Nils i brystet, og nå bar det til med et vilt slagsmål. De andre gjestene blei med, både menn og kvinner. Noen holder med Trond, andre med Nils. Sist på fekk Trond tak i det lange håret til Nils, og det taket slepte ikkje Trond før Nils var kommet helt utenfor døra.

Nils Terland bar merker etter slagsmålet i lang tid etter. Trond kom for retten og vart «for hårgrep på Nils Teerland udi et bryllup tilfunden at betale til Hans Mayestæts kasse 9 riksdaler».

*

På den andre sida av Ørsdalsvatnet, midt for Lauperak, ligg en liten gard som heiter Dyrskog. Her bodde i Trond sin tid en mann som hette Atlag Torkellson. Det var en kjempekar, sterk som en hest og navngjeten for sin råskap. Flere ganger hadde han stått «til skrypte» (skriftet) i kyrkja for sine synder, eller «utstået kirkens disiplin», som det het på kyrkjemålet i de dager.

Ja, gruelig sterk var han, skal eg sei det som det er. Det seies at han kunne bære en tønne havre på ryggen heilt fra Jæren og til Odlandstøet utan å kvile, og det er sine gode 3 mils veg. Vart han tørst på vegen, la han seg bare ned med børa på ryggen, og drakk av en bekk. Men en gang da han lå således og drakk, hadde han så nær sett livet til. Børa for framover hodet hans, og han hadde den største møye å komme seg opp att.

Atlak var mye eldre enn Trond, og soga sier at de ikkje alltid var gode venner disse to.

En gang Trond hadde slått han Roald, son til Atlak, for et fantestykke han hadde gjort, vart Atlak harm og lova vondt. Han sende helsing til Trond og sa at han skulle få dette att – når han minst venta det. Trond måtte da hver dag ligge på vakt, for det var ikkje godt å vite hvilke tid fienden ville koma.

Så var det seint en måneskinnskveld, at Trond fikk nyss om at Atlak var på veg til Lauperak. Han gikk ut på bakken attmed huset, og da så han et «krigskip» komme ut fra Dyrskog-landet og styrte beint imot Lauperak. I båten satt Atlak og Roald, son hans, og så en til, Olav Sigbjørnson, som de hadde leigt med seg. Han skulle som vederlag ha en gild bukk, dersom alt gjekk godt.

Ja, Trond laga seg til forsvar det beste han kunne. Kona og barna hadde han inn i Litlastova i enden av huset, og sjøl tok han plass innenfor hoveddøren, godt bevæpnet med kniver og økser. Fienden kom til gards og kringsette huset; men inn kunne fienden ikkje komme. Men så ville

ulykka, at Atlak fekk tak i tjenestejenta hans Trond, ho Trua Reidarsdotter. Ho hadde gjemt seg på fjoslemmen, og nå ville han mest ta livet av henne. Da måtte Trond ut og berga jenta, og så vart det et basketak, først ute på tunet, og seinere inne i stova. Olav Sigbjørnson gikk under slagsmålet over på Trond sin side, og dermed tapte Roald og Atlak denne gangen.

Da saken kom for retten fekk Aslak en bot på 9 riksdaler. Trond gjekk fri, «skjønt han under arbeid med at afstyre sandsynligvis har skåret Roald Diurskog i armen». Disse 9 riksdaler har nok ikkje Aslak betalt, for futen skriver: «Atlak Diurskog er en fattig og forarmet mand, der ei formår at utrede bødene, og det i denne vinter værende hårde og ustadige veir har forårsaket, at ingen har kunnet komme til hans hjem, som er høit tilfjelds liggende, for at afholde execution». Futen var tydeligvis redd ham, stakker. Dette hente i året 1766.

TROND SIN TENESTEDRENG FÅR SMØR NOK

Trond hadde for det meste 2 tenestedrenger og 2 tenestejenter. Og ho Berte, konen hans, hadde ord på seg for å være god med dem. De åt ved det same bordet som de andre i huset.

Så var det engang en tenestedreng som flytte ifra Lauperak. Folk var forvitne og ville gjerne få vite hvordan han lika å være hos Trond.

Der var det greit nok å være, sa han. Trond var en søkkende gild mann, når en bare kunne gjøre ham til lags; men det var heller snaut med maten. Smør fikk eg ikkje mye av.

Trond vart sint, kan en vite, da han fekk høyre at drengen for rundt i bygdene og fortalte at han hadde fått for lite mat. Han hadde fått så mye han trong, og vel så det.



Trond truer tenestedrengen til å eta vel, så han mest sprikk

Et par år etter traff det seg så, at denne drengen kom i et ærend til Lauperak. Trond lest ikkje vedgå, men tok vel imot ham. Et rykende grautfat, en svær smøramber, ost, brød og melk vart sett på bordet, og kona bad drengen forsyne seg. Da han hadde tatt vel til seg det beste han kunne, kom Trond inn fra Litlastova med en lang kniv i handa og sette seg attved ham. «Nå ska du skraba vel or fade der; og det smøret som æ i ambaren skal du eda opp, – og sjå te at du bli duale mette; fø eg vil inkje høyra at du ska seia du fekk for lide mad i Lauperak». Drengen, stakkar, åt så han mest sprakk; for Trond satt og viftet med kniven og truet med å gjøre ende på ham, dersom han ikkje åt opp alt i sammen.

Men kona til Trond, som var redd at dette kunne gå ganske gale, sprang bort i fjoset og gav

seg til å løyse kyrne. Det vart rauting og beljing så det høyrtes lang lei. Kona inn til Trond og ropa, han måtte komme, kyrne hadde slitt seg. Trond for på dør det forteste han vann. Men da skal du vite drengen var ikkje sein med å komme fra bordet. Da Trond kom ut fra fjoset stabbet drengen opp bakken overfor huset. Trond syntes moro i å få hjelpe litt på farten og sendte derfor et par ladninger løskrutt etter ham. Drengen glimtet tilbake da han var kommet godt opp på skaret, og Trond lo så han stod kroket, når drengen var kommet avleides.

«*Den daen leve eg aldre, at den karen kjæme meir til Lauperak*», sa Trond med seg sjøl.

KJETIL VILLAND HOS TROND

En høstdag i skumringen satt Berte inne i stova på Lauperak med barna. Småguttene sprang på gulvet og katten lå under omnen og mol. Best som det, er stig en høg, svær kar inn gjennom døra med hua i hånden.

«God kveld i stova!» sa han med et grovt mål. Guttene sprang forskremte opp og sprang til mor si. «Er Trond heime?» Da han fikk vite at Trond straks ville komme heim fra skogen, sette han seg på en benk i omnskråa uten å seie et ord. De eldste guttene våget seg om en stund bort til ham, så på de fine sølvknappene i brystet hans og stirret på de digre sølvspennende i skorne. Så store spanner og så svær mann hadde de aldri sett.

Det vart ikke så lenge før Trond kom. Han var trøtt og svolten, skrubbsvolten, og sinna som en mann tidt er når han kommer fra skogen og har arbeidet tungt en heil dag.

«Er du Trond Lauperak?» spurte den fremmede i omnskråa. Trond kunne i mørket bare så vidt skimte mannen; han trodde det måtte være en ferdafant og mumlet frem noe som skulle være ja. Så sette han seg attmed bordet. Den fremmede satt stille som før, uten ett ord. Men Trond tok til å gi fra seg, snakket om rekefanter, og dagdrivere og landstrykere, som var så late at latskapen drypte av dem, og meinte at slike folk burde hverken få hus eller mat. Den fremmede lot som han ikkje høyrte hva Trond sa, han satt bare og duppa på benken.

Trond vart verre og verre, og meinte på at det snart skulle bli en annen dans. Strauk så ut i Litlastova etter en lang kniv, så han gav seg til å bryna på. Men den fremmede satt rolig og lot som ingenting var, tok til å murra og synge med seg sjøl, først lågt, så sterkere, så Trond tydelig kunne høyre:

Hm – hm – hm
De kommer etter som verre vet
Hm – hm – hm
Hm – hm – hm

Da stokk Trond. Det måtte være skam til kar som ikkje lot seg skremme. Kameratene hans kommer nok etter, så det det kan bli vondt å berge seg mot så mange, og natta stunder til, tenke han. Han tente i kola. Så på den fremmede, og seier: «*Sjå om du kan finna någe mad, Berte, mannen kan væra svolten*».

Og øl og mat kom på bordet, og Trond prata godslig med den fremmede heile kvelden. Men hvor han var fra eller hva han het, det fikk han ikke vita.

Om morgenen gjorde Trond seg tilgode med det beste huset hadde, og da mannen reiste fekk han endatil låne den store båten Trond hadde, for å ro seg til Vassbølandet – han skulle øst over heia. Et par dager etter spurtes det i Ørsdalen, at båten hans Trond stod på Vassbø, i en myrgrav langt fra vatnet, og ingen kunne skjønne hvordan han var kommet dit. Men det skjønnte Trond.

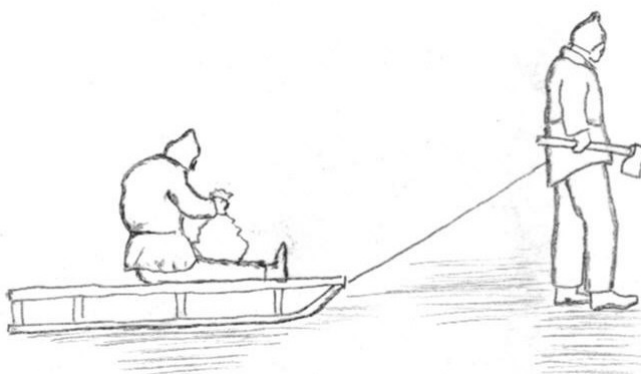
«*Å Gud, – om æg hadde vå så sterke!*», sa han da han høyrte det. Seinere fekk han vite, at den fremmede hette Kjetil Villand. (Denne Kjetil må trolig ha høyrte til den kjente slåsskjempe-ætta i Hallingdal).

TROND SKYSSER LEGDEKONA

Ei legdekone kom en vinter til Lauperak og skulle være der i flere veker. Ho var sur og gretten til alle tider på dagen. Ingen kunne gjøre henne til lags.

Og så var ho dårlig til fots, stakkar, ho Sokka-Kari, som de kalla ho. En blodpropp hadde satt seg fast i den ene foten hennes, og enda ho hadde latt seg årelate flere ganger, så vart han ikkje å få bort. Det var bare så vidt ho kunne gå tvers over golvet med to staver. Når ho derfor skulle flytte fra den ene garden til den andre, måtte de enten kjøre henne på en slede eller få henne opp på hesteryggen. Var det kort vei, måtte de bære henne på ryggen.

Men Trond hadde sin egen tro om denne blodproppen hennes. Kona hans la merke til, at når folket av og til var ute om dagen, kom der jevnt bort ett eller annet i matboden, og spekekjøttet, som hang oppe på loftet, minket styggelig inn for hver veke. Trond var ikke det minste i tvil hvordan dette hekk i sammen, men han sa ikkje noe.



Trond skysser legdekona over isen til Dyrskog, men...

Så kom den dagen da Sokka-Kari skulle fare fra Lauperak. Det var hard frost, så snøen knaka under føttene. Ørsdalsvatnet lå, men isen var ikke så sterk at han kunne kjøres.

Trond sette legdekona på en kjelke, surret stavene og posen hennes god fast, tok seg et tau på ryggen og ei øks i handa og dro så avsted, ned over bakken og ut på vatnet. Han skulle tvers over vatnet til Dyrskog med kjerringa.

Da de kom omlag midtveis på vatnet, stoppet han med ett, og stod ganske stille – snudde seg – og så alvorlig på Sokka-Kari. Gikk så et stykke bort og gav seg til å hogge et hol i isen. Om en stund gjekk han bort att til kjelken, tok tauet og målte over akslene til kjerringa.

«Jau – jau- det æ inkje mødje så mangla nå – – det skal'kje vara lenge – hm – hm – », mumlet han med seg sjøl, og gjekk så til holet for å hogge det enda større.

Men før Trond visste ordet av det var Sokka-Kari langt borte på isen. Ho trippa av stad som en pisket kyrkjerotte, og føttene for som trommestikker.

«Dæ var kjellsa dæ!» sa Trond med seg sjøl, og skøyelo, «dennan skysskaren gløyme du nok aldre!»

TO GODE VENNER

Svend Odland og Trond var svært gode venner. Odland ligg ned forbi den nedre enden av Ørsdalsvatnet. Når Trond skulle til kyrkja eller til byen var han tidt innom til Svend, og trong han å låna seg hest i et snarærend til byen, så var ikkje Svend den mannen som sa nei. Men så var og

Trond hjelpsom mot Svend; kunne han hjelpe i et knipetak, så gjorde han det.

Så var det en dag Svend var oppe i heia ved ei uteløe der, og holdt på å høya. Da det lei utpå ettermiddagen kom Trond farende forbi og gav seg i drøs med Svend. Best som de satt der på tua og pratet tok det til å regne.

«*Trond, nå kjenne eg dråba! – – Finn deg ei riva, å væ med, så bli me snart færige – –*», sa Svend. Ja Trond fekk fatt i en rive og tok til å raka alt han orka; men før han hadde fått den første fenja på sleden, hadde han brekt av to riveskaft. «*– Allre trudde eg det va sånn te vesaldom sjå dei Odland*», sa Trond, da den tredje riva for. «*– Tenk riveskaft – – akkurat så å ha et halmstrå – . Eg trudde nævane på dei Odland og dei Lauperak va dei sterkaste i heila prestagjelde – – men jammen går det andre veien med dokke på Odland. – – I Lauperag må me ha skaft så tjokke så staura!*»

Leppene til Svend tok til å skjelva, han beit tennene ihop, treiv hesten i framføttene og løftet han opp, slo armene om ham og sa at «*– om det trengst så ska eg leggja heile hesten på sleen – så lang han æ*». Dette var ovenpå de 4 – 5 fengene de allerede hadde fått oppå sleden – – . Men da skjedde det; – hesten vart skremt, og tok ut i noen fæle hopp – – . Trond spyttet i nevene, fikk tak i sleden, med høyet og hesten. Svend sprang etter og kasta seg over – og helt seg fast. Så bar det nedover bakken så mosedotter og torvfillene fauk. «*– Nei, – allre i live hæ eg hatt sånn'en skys –*», sa Svend da de var kommet til løa. Og fortsatt var de, de beste venner.

TRON FELLER TUNTREET I LANDSDAL

Midt i tunet på garden Landsdal stod en stor ask. Hver gang de hadde brygget øl på garden slo de en bolle øl på rota, og hver juleafta fikk vettene som budde i treet et fat julegraut. Landsdalsmannen, han Torkel, ville på denne måten holde seg til venns med vettene, for de kunne verge folk og fe for sykdom og ulykker, og de kunne gi gode avlinger og syte for velstand og lykke på garden.

Men han Torkel var ingen velstående mann. Det manglet ikkje på det, han stod seg gått med vettene, han ofret til tuntreet hver julehelg slik som far og bestefar hans hadde gjort. Likevel ble armoden større år for år, og rett som det var kom han til Trond og fekk låne penger.

«*Du ska tru meir på deg sjøl, Torkel, og ditt eie arbeid*», sa Trond en gang til ham, «*dessan vettene du stola på hjelpe deg inkje, ska æg seia deg: – me på Lauperag hæ så mødje me trenge og vel så dø, ennå te om me inkje skvetta øl udøve trerødane*».

Så var det et år Trond ville arbeide seg et stor tretrau, og da han ikkje i sin egen skog kunne finne et emne som var laglig, rodde han over vatnet til Landsdal og bad Torkel om lov til å hogge en ask på hans eiendom. «*Jau, kan du finna ei ask du liga, så kan du bara hogga kor du vill, men den askje i tune må du inkje hogga*», sa Torkel.

Trond vart arg, da han hørte Torkel holdt tuntreet så hellig, dette treet som var skyld i heile armoden på garden. Og da han gjerne ville gjøre sitt til at mannen kunne komme seg opp, sette han seg for å reise bort en dag og hogge treet. Landsdalsmannen kunne i alle høve ikkje bli verre fant enn han var, om han mistet det hellige treet.

«*Ta deg ei øks og kom å fyll meg*», sa så Trond en kveld til tenestedrengen sin. Det var bortimot jul. Bitende kaldt var det, men ingen vind. Månen kom opp over fjellet, og Ørdsalsvatnet lå der nede som et blank speil. Tenestedrengen undret over hva som nå skulle hende. Spørre turte han ikkje, men fulgte bare etter Trond, som tok vegen nedover til vatnet. Så steig de ut i båten begge to og rodde over til Landsdal.

Drengen vart sett til å hogge ned aske-treet. Sjøl gjekk han bort til huset og dundret og slo men øksa på vegger og dører slik at Torkel som hadde lagt seg, skalv der han lå. Nå skulle vettene jages fra Landsdal for godt, meinte Trond.

Da treet var felt, hogde han av topp og greiner og la desse i en svær haug utenfor bakdøra. Stammen drog de ned til vatnet og tok med seg heim. Da tenestejenta om morgenen skulle lukke

opp bakdøra, fekk hun hele fanget fullt av kvister. Om Torkel Landsdal etter den tid vart meir velstående enn før, kan historien ikkje seie. Men etter den dag har de klart seg godt i Landsdal uten tuntre med vetter i.

TROND STÅR FADDER

Ikkje så langt fra Dyrskog ligg en plass som heiter Klampen. Det var helst smått stelt for folk der i Trond sin tid. Med 1 ku, 5-6 geiter og noen åkerflekker skulle mannen der fø kona og en heil barneflokk. Det var ingen grei sak. Og da kua, Kranselin, 8 dager etter at det sjuende barnet kom, datt utfor et fjell og slo seg ihjel, vart det reint galt. Kona gråt så tårene rant, og barna stakker, gråt, og mannen visste ikkje si arme råd. « – *Ko ska eg få penga te å kjøba atte ei ku – – , nå kjæme me te å svelta ihæl*», jamra han.

En veker tid etter hadde de *barnsøl* (sammenkomst etter fødselen) på Klampen, Trond Lauperak stod som fadder. Han vart med dem heim fra kyrkja og vart reint forferda over den store armod han fant i sin egen bygd. Og da kona med våte øyne fortalte om den gilde bjellekua deres som hadde falt utfor fjellet, kunne ikkje Trond holde seg lenger; han gråt, den sterke mannen, så tårene hagla. Da han kom hjem om kvelden, tok han den beste kua han hadde og lot tenestedrengen sin ro over vatnet til Klampen med. Den skulle de ha i faddergave.

TROND ER STORGJEV

En vinter hørte Trond gjete, at han Tomas Gya var kommet i en stygg knipe. Trond for av sted så fort han kunne. Tomas hadde så stor skyld på garden sin, over 100 daler. Og han som skulle ha pengene, ville ikkje vente lenger. Enten skulle pengene ut straks, eller så skulle Tomas fra garden. Han hadde mange små barn, så det ville ikkje bli godt for ham å komme på bar bakke. Og pengene visste han ikkje å få låne. Kona venta seg barn, og Tomas hadde for den skyld brygget en halvtønne øl han hadde i kjelleren.

Så snart Trond var kommet inn og satt seg, sprang Tomas ned etter en bolle øl og bød ham. «*Dæ æ et magalaust godt øl du hæ, du Tomas*», sa Trond og sette bollen fra seg tom på bordet. « – *Å ja, – Gya-ølet pla smaga godt, men så namngjede så Lauberaks-øle æ dæ inkje*».

«*Dæ høyre te Tomas å tappa i!*», sa Trond da de hadde sete en stund, og helt fram den tomme ølbollen. Tomas turte ikkje annet gjære; gang på gang måtte han ned i kjelleren etter meir øl, enda han visste at kona trong om ølet.

«*Dæ høyre te Tomas å ta hesten!*», sa Trond da han hadde fått mat. Tomas ut det forteste han vann og sala o hesten.

«*Dæ høyre te Tomas å fylja mæg!*», hørte han, da, da hesten stod ferdig utenfor døra. Og Tomas lot følge.

Trond sette seg på hesteryggen og den andre kom etter, – og så bar det opp Skinneldalen og like til Lauperak – – – .

Da Tomas andre dagen for attende til Gya aleine, hadde han 100 riksdaler i lomma. Og på hesteryggen lå der kjøtt, flesk, mjøl og malt, så mye han kunne kløvja.

TROND SKREMMER LØYTNANTEN, FANTEN OG JÆRBUEEN

En gang det ble holdt manntall (session) på Bjerkreim, gikk en ung løytnant, som hette Kiempe, ute på tunet og dreiv att og fram, vid og brei, og skrytte av at han var så sterk, at han aldri

hadde funnet sin overmann. Det fantes ikkje noen som kunne skremme ham, let han; om så selveste «*gamlen*» kom, så skulle han ikkje bli redd.

Trond som og var på Bjerkerim den dagen lika ikkje å høyre slik skryt av en ungdom. Han fekk hug til å skaka han litevetta; men da løytnanten ikkje nett rauk på noen, ville ikkje Trond seie noe. Han stelte seg bare opp midt i vegen, og løytnanten gjekk der att og fram og spankulerte som en hane og syntes moro med å få sabelen til å slenge borti bukka til Trond når han gjekk framom. Trond gjorde seg sint, og bad om å få stå i fred.

Så skubba løytnanten til Trond og ropa alt han orka: «For faen, – av veien med deg, din bondelømmel!» Da vart Trond reint morsk, fekk fatt i en stokk som lå i tunet, holdt denne opp i lufta og lest som han vill dra til løytnanten, gjorde seg grov i målet og ropa: «*Oppføre du dæg kje sjikkele så ska æg læra deg!! – – dæ ska æg!!*» Den store krigsmannen vart bleik, folk lo, og Trond så ikkje løytnanten ute meir den dagen.

*

En dag Trond stod i smia og arbeidet, kom en fant, som rangla bygdene rundt med en sekk på ryggen, til Lauperak. Han gav seg ut for å være en fremifra god smed, en riktig kunstsmed, som han sa, og bød seg til å lære Trond ett og annet nytt i smia.



Men fanten er ingen smed, skulle det vise seg...

Ja, Trond ville gjerne lære, og fanten fekk jern og tok til å arbeida. Men alt han hamret, så ble det til ingen ting. Trond syntes dette var en underlig kunstsmed, og tok til å ymte om, at det kunne bli lenge før noe nytt kom frem. Men fanten bare hamret så gnistene fauk om ørene, og trøstet Trond jevnt og samt: «Nu skal du bare se på nytt! – – Nu kan du bare se på nytt!»

Sist på ble Trond rasende sint, fanten stod der å klattet og brente opp jernet til unytte. Han treiv så det gloende jernet fra fanten og sa: «*Nå ska æg snart læra deg nytt!*» og ville sette ett brennmerke rett på nasetippen hans. Fanten på dør det forteste han hadde lært, og Trond etter med det gloende jernstykket i tanga. Nedover bakken, kunstsmeden føre og Trond etter: «*Æg ska sannele læra deg nytt, æg, din dagdriver du æ!*» Da Trond nådde fanten att, lovet han høyt og hellig at han aldri meir skulle gjøre noe nytt.

*

Trond kom en gang på en Stavanger-ferd til Sandnes, og gikk inn i et hus og fekk seg mat der. Trøtt og svolten var han.

Så hende det seg slik at en mann fra garden Utsola og var på Sandnes den dagen. Denne mannen hadde lenge ønsket å få sjå og tale med Trond Lauperak, og da han nå hørte at Trond var på Sandnes, ville han nytte høve og gjøre seg kjent med denne merkelige Bjerkreims-buen som det gjekk så mange gjetord om. Så steig han inn i stova der Trond satt og åt.

«God dag!»

«God dag!», sa Trond.

«Signe maten!»

«Takk for det! Var det meg du ville finna, kanskje?»

«Å – ja, det æ nok dæ. Er det du som æ Trond Lauperak?»

«Ja, det ska væ dæ. – – Va det någe du ville snakka med mæg om?»

«Nei, æg vill bara sjå deg. – – Æg hæ så lenge høyrte gjete om han Trond Lauperak – – så han ser sånn ud? – – likt et anna menneskje!»

«Ja, trudde du kanskje at æg hadde hodn?» spurte Trond.

«N-e-i, men du ser inkje ut te å væra någe meir enn andre»

«Ko æ du ifrå?» spurte Trond

«Frå Utsola»

«Ko slag!! Ko seie du? – i frå Utsola? – – Ja æ du frå Utsola, så skal æg snart innsola deg! – det ska æg!»

Dermed spratt Trond opp, gjorde seg fælt morsk, tok opp kniven sin og sprang fram på golvet. Mannen fra Utsola vart både forfjamset og ganske mållaus, stakk rett på dør, og ut for han uten ett eneste ord mer. Han hadde fått sett den merkelige Bjerkreims-buen, – ja, vær du viss.

TROND SLEPP UNNA TOLLEN

I Stavanger oppe med Breiavatnet, der by-grensa var og der Lagårdsvegen enda, var det bygd opp ei lita hytte, og der holdt tollmänner til og passa på når bøndene kom kjørende, ridende eller gående. De krevde inn toll for varer som skulle selges i byen.



Trond reiste til Stavanger og solgte sine varer, bl.a. smør...

Som ventende var likte ikkje folk denne tollen. Først skulle bymannen sette pris på varene, og så skulle han attåt ha betaling for at han kjøpte dem, det kunne aldri være rett. Derfor brukte bøndene mange knep for å sleppa fri. De gjekk krokveier når de kom til bygrensa, og Ryfylkingane

lurte seg inn i byen med båten sin om natta og lossa opp varene sine. De laug så det sokk, og det hende nok og, at de la seg sammen og rundjulte tollmennene.

De som kunne fara med størst fanteskap og koma vel fra det, gjaldt for de beste, enda de visste vel at der stod i Pontoppidans «Sandhed til Gudfryktighed»: «Den er en tyv som besviger kongens told, tiende, konsumtion og deslige». Det brydde ingen seg om.

Så var det en sommer Trond tok til Stavanger med en kløv smør. Da han kom til Lagårdsvegen, sette han seg opp på smørkløva, gav hesten et godt rapp, og så i fullt trav framom tollmennene ved Breiavatnet og inn i byen, så bare sanden gauv etter han. Slik åtfaring hadde de aldri sett før. Nå var han ikkje god å finna att.

Men en gammel Bjerkreims-bu i byen hadde fått spurt at Trond var kommet med smør og ikkje lagt toll for det, og så gjekk han til tollmennene og sa hvor Trond budde. Straks vart en toller sendt i veg til herberget.

Ja, Trond var inne og et par digre smørholkar stod på golvet. Trond lest som ingenting, sa som sant var, at han hadde vært mange ganger i Stavanger, men aldri hadde han lagt toll for si eiga niste. Men tollmannen meinte det var lite rimelig, at en mann kunne ete opp alt det smøret på en byreis, og ymtet om at det skulle vært løye å sjå hvorledes han åt smøret.

Ja, det var råd med det, meinte Trond. « – I Bjerkreim-sokna æ me fæle på smøre», sa han; «me leve fø det mesta bare på smør – og ost – og mjelk. – Kodn avla me inkje mødje a, så det æ helle smått med den slags; – men kydna, saue å gjeida hæ me nok a. – – Slide å slæba frå måron te kvells – må me, – arbeida så svetten sile a skallen, – så me trengje om å eda smør».

Dermed for han ned i skreppa si etter en brødleiv, sette den på bordet, klinte smør på, så det lå mest en tomme tjukt utover, og åt og drakk øl til.

Da tollmannen så at han var en slik glaup på smør, fann han det ikkje underleg, at han trong om smøret sitt, når han skulle være i byen i to veker. Dermed gjekk han sin veg, og Trond slapp å leggja ut toll.

Men den som ikkje var i byen i to veker, var Trond. Han solgte smøret sitt, gjorde ærene sine, og tok straks på heimvegen.

TROND TREFFER VONDEMANNEN VED LURAHAMMEREN

En mørk haustkveld kom Trond kjørende på vegen fra Sandnes til Stavanger. Han hadde kløvja til Sandnes, men der fekk han låne seg en kjerre med klampehjul og en sele, og nå ville han kjøre for en gangs skyld til byen.

Da han kom til Lurahammeren stod Gamle-Erik der, – midt på vegen.

Han stoppa hesten.

«God kveld!» sa Trond.

Gamle-Erik svara ikkje.

«Kenn æ du?» spurte Trond.

Nå kunne Trond i mørket tydelig skimte hestefoten hans på vegen.

«Kjære deg, Trond, vil du ikkje være så gild å skysse meg til Stavanger i kveld, eg skulle så plent ha vore der et snarærend. Eg skal lova deg, at du skal tena på alt det du handler med heretter».

«Skyss! Vil du ha skyss, seie du?» svara Trond. «Nei reis te Helvete, der du høyre heima, – dør æ nok a skysskara! Eg æ ingjen skysskar!» Dermed strauk han på hesten og for avsted i fullt trav til byen. Gamlen så han ikkje meir til.

Kvelden etter tok Trond på heimveg. Da han kom til Lurahammeren stod Gamle-Erik på samme staden som kvelden før. Han var tydeligvis ute etter skyss igjen, men Trond gav hesten ett rapp og for sørover vegen som en vind. Da hørte Trond et fælt brak bak seg, han var sikker på at heile Lifjellet hadde vorte kløyt. I lang tid etter kunne Trond tydelig se et merke i fjellet etter skotet

fra Gamle-Erik.

Om det vart for mye øl under byreisa eller annet vites ikke, men ihvertfall fortalte Trond siden denne hendelsen om da han traff Gamle-Erik, dette var han ganske viss på heilt til sin døyande dag.

FUTEN KREV SKATT AV TROND

I oppveksten hørte Trond mye om futen som krevde mer skatt en de skulle, og om skrivere som tok stor betaling for skiftebrev og regnet seg høyere skysspenge enn de hadde lov til.

De første årene etter han hadde tatt over farsgarden la han rett og redelig alle sine skatter. Men da den store attpåskatten kom i 1762, sa Trond nei. Hadde pengene vorte nytta her i Norge, så kunne det enda ha våre, men pengene for bare ut av landet om vart oppøyd til ingen nytte, meinte han. Kongen gjorde ikkje det grand gagn for Bjerkreim, og så skulle han heller ingen skatt ha. «*Fredrik æ konge i Danmark, men æg æ konge i Bjerkrei!*» sa han en gang til futen.

Trond var som nevnt gift med søster til lensmannen i Bjerkreim. Denne skyldskapen med lensmannen kom vel med for ham. Han hadde bispen til morbror, og mente han kunne gjøre hva han ville for ham. Trond hadde slik age på lensmannen, at han med nød turte våge seg opp til Lauperak, når det var noe han ville.

I de dager var det futen som kravte inn skatten. Vart den ikke svart i rett tid, måtte futen sjøl eller hans fullmektig ut og pante. Var det nødvendig kunne de ta krigsmenn til hjelp. Først i 1781 vart skatte-innkrevningen lagt til lensmannen.

Nå kunne futen, ikkje i lengda væra tent med, at det ikkje vart lagt skatt av en så stor gard som Lauperak, og denne attpåskatten skulle ut, det fekk kosta hva det ville. Futen fekk gjøre alvor av det en gang med denne uregjerlige Bjerkreims-kongen. Sjøl var han redd for å reisa; for Trond var en hardbalen kar å ha noe med å gjera, meinte han, og så hadde han høyrte gjetord om at der var nok av lange kniver, store spyd og børser og anna stygt på denne einbølte garden. Og det var ikkje godt å vita hva Trond kunne finne på, når futen kom til gards.



Det ble ingen lett sak å kreve skatt av Trond, skulle det syne seg

Men så skulle fute-fullmektigen i veg. Han meinte det måtte være en lett sak å fara til Lauperak og panta; han var ung og sprek og skulle nok ta på seg å rundjula Trond, om det trongst.

Så en dag utpå sommeren kom han med to mann roende opp Ørstdalsvatnet. Men Trond hadde hatt årene sine ute. Han hadde fått nyss om at fute-fullmektigen var ventende til gards den dagen. Og frempå formiddagen syntes husfolket at han vart noe underlig av seg. Han for og dreiv

att og fram utenfor huset, og hadde tidt ærend ned på neset. En kunne forstå at det var noe som stod på. Sjøl sa han ingenting, og ingen turte spørre heller.

Best som det var, kom han springende opp fra neset, opp trappa og inn på loftet, så ut att med et par børser under armen, og nedover bakkene bar det. De to sønnene hans som så på dette, kunne ikkje skjønne hva som hadde vorte av ham i dag. De hadde aldri sett faren i slikt renne. Men straks nedenfor Lauperak satt Trond attmed en stein med to børser attmed seg.

Det så ut til å komme uvær. Svarte tordenskyer lå over de høge fjella, og langt borte kunne en høyre dunder og slag. Da så ombudsmannen var kommet et par børseskudd fra neset, tok Trond til å fyra av det ene skotet etter det andre. Det gav gjenklang i fjellet; et voldsomt tordensmell kom i tillegg. Det hjelpe og til, og nå vart det til slikt brak, at ombudsmannen trudde at hele neset var fullt av skyttere. Aldri hadde han hørt slikt leven. Alt det vonde måtte ha tilhold her. Gamle-Eirik sjøl kunne panta skatt i Lauperak, og ikkje han! Og dermed snudde han beint om, og rodde nedover vatnet så fort han kunne.

Et par veker etter var Trond med kyrkja. Folk som hadde høyrte hvordan det hadde gått med ombudsmannen, kringsette Trond og ville vite hvordan dette hadde seg. De meinte at det ikkje var noen oppførsel å ta til med dundring og skyting på fremmedfolk når de kom til gards. Han måtte da vite at det var særst farlig å skyte på futen når han kom i lovlig ærend og i kongen sitt navn.

Men Trond svara som sant var, at han ikkje hadde skutt på noen, slett ikkje. Han hadde hørt at når særst høge og fornemme folk kom til en by eller en gard, var det den største æra en kunne gjøre dem, var å fyre av et halvt sneis skudd. Han kunne og for en gangs skyld være høvisk, og når den høge øvrigheten kom; det var ikkje ofte han fekk høve til det.

*

Men futen ville ha skatten. Neste sommer vart en løytnant send i veg. Før Trond visste av det, stod løytnanten og tre krigsmenn i stova hans.

Han fann straks ut hva han skulle gjøre. Skatten måtte nok ut, han hadde ikkje tenkt på anna; men han syntes det var underlig, at slike høge folk skulle være slike krypere, – tenk, redde for å komme til Lauperak! Det skulle være moro å sjå hva kar denne fine løytnanten var.

Kona laga til mat, og løytnanten sette seg ved den øvre enden av langbordet. Ved den nedre enden sette Trond seg, og tok til å kvessa på et par digre tollekniver. Løytnanten og de tre andre gjorde store øyne.

«Nå ska du ta te dæg a adle slag a det du ser på bore; – du veid slett inkje om du får meir mat hør på jore!» sa Trond med et grovt mål og så morsk ut.

Men da reiste løytnanten seg, – slo i bordet, så kopper og kjørler dansa, og ropte: «Havde jeg været bange for Trond Løperag sine dolker, havde jeg ikke kommet her!» *«Å-hoi, å-hoi!»* sa Trond *«æ du en sånn kar, så ska æg inkje seia ett or!»* Så låste han opp kista si, og fann pengene og hver skilling vart betalt.

TROND KOMMER MED JORDEPLE TIL BJERKREIM

Trond var den første som kom med jordeple (poteter) til Bjerkreim. En gang han var i Stavanger og solgte smør, var han inne hos en bonde i Hillevåg. Der fekk han sjå noen jordeple som de hadde avla i hagen om sommeren. De var røde på farge. Mannen fortalte hvordan en skulle så dem og hvordan en skulle bruke dem. Trond fekk med seg 2 som han ville ha med seg heim og sjå.

Det var tett under jul, og bitende frost var det. For at de ikkje skulle fryse på heimvegen hadde han ett i hver vott. Men da han kom heim la han merke til at det ene var litegrann skadd. Han gjemte dem både godt og vel til våren, og da skar han jordeplene i mindre stykker og sette dem. Om høsten fekk han att en hel nottung (gammelt hulsmål).

Men da kom folk og bad og velsignet ham at han måtte la dem få 2-3 hver. Trond kunne ikkje seie nei, og så gav han mest bort alt sammen. Bare 3 store hadde han att sjøl, og de sette han året etter. Og nå vart det ikkje så lenge før de hadde jordeple på alle gardar i Bjerkreim.

I Dyrskog trivdes de så godt. «Ja dette fortalte han bestefar,» seier den 88 år gamle Tollei Bjerkreim. Bestefar hans, han Tolleiv Trondson, Bjerkreim, var son til Trond Lauperak og fødd 1753. «*Me hadde dei raue jordeplene til eg va i konfirmasjonsalderen, då fekk me dei kvide*», sa han. I den første tida brukte de jordeple i stedet for smør i Bjerkreim.

TROND LÆGER FOR TJUVSKAP

En sommer hadde Trond og sønnene vært i skogen og rive never han ville selge. De buntet sammen den ene kimelen (bunt) etter den andre, og førte dem med båt nedover til Odlands-støet.

En veker tid etter la Trond merke til at en kimmel var borte. Hvem kunne det være som hadde stole den? Jau, folk på Odland kunne fortelle at de hadde sett mannen i Tussen bære på en svær neverkimmel seint en kveld. Da hadde Trond nok.

En stund etter traff Trond mannen i Tussen med kyrkja. «*Æ dæ du så hæ ståle næver frå meg i Odlands-støe?*» seier Trond reint morsk. «*Trond, Trond, du ska få atte kjimmelen, du ska få atte kjimmelen, me vil 'kje ha vondt, høyre du, Trond, me vil 'kje ha vondt*», jamret mannen.

«*Nei, kjimmelen kan du ha, og du kan få så mødje næver du trenge te å tekkje tage ditt, si du testo. – Men så ska du lova meg at du aldre meir ska naske någe frå någe mennesk.*» – – «*Å, signe deg Trond, det ska æg lova, – å dæ ska æg halla au.*» En hørte aldri meir at mannen i Tussen stol.

TRONDS SØNNER GJER SMÅ VARP

Barna til Trond vart tidlig sette til arbeid. Ingen fekk gå og slenge. Og arbeid hadde han for dem på garden både vinter og sommer. Så snart de vart 8-9 år gamle måtte de til å gjete sauer og geiter. De gjette om vinteren også, for skrubb (ulv) var det i de dager i Bjerkreim. Rett som det var kunne han komme springende til saueflokken og ta seg en god steik.

Trond hadde 40-50 geiter. Å gjete så mange oppe i fjellet eller i lia var ingen lett sak. Rett som det var skilte de lag og for hver sin veg.

Så var det en sommerdag Torleiv skulle passe på geitene. «*La mæg nå sjå at du inkje sleppe heim hu Blåduva. – Kan du passa på na, så hu inkje kjeme heim før du kjæme heim, så ska du få en dalar*», sa faren. Blåduva var den beste geita han hadde, men et beist til å gjete. Kollet var ho, og hvert år hadde ho tvillingar. Hver ettermiddag lurte ho seg fra de andre og sette heim, og i storåkeren beit ho seg fast til kvelden kom. Ja snæk var ho som bare vondt. Men Torleiv meinte han skulle nok passe Blåduva. Han hadde øyne med henne hele formiddagen. Men utpå ettermiddagen vart ho urolig av seg, og best som det var, hadde ho lurt seg fra de andre. Torleiv skjønnte at ho var på heimveg, og han tenkte på dalaren, kaste av seg treskoene og tok ut.

Da han var kommet et stykke frem, fekk han øye på henne. Ho søkte heimover, beit av og til i marka. Torleiv tok en omveg og ville komme føre henne, men det snæke trollet la merke til det. Ho tok til å mekre og sette på sprang alt ho orka. Og Torleiv sprang etter, gråt av sinne og kasta stein etter henne. Da så geita var kommet til innmarka var ikkje Torleiv lenger borte enn at han fekk nappa henne i den ene bakfoten med det samme ho ville springe over gjerdet. En – to – tri, så fekk han slirekniven fram, og få minutter etter lå Blåduva daud på marka. Han tok skinnet, la det i tina si, og om kvelden kom han heim med alle geitene.

«*I kvell ska æg låva æg hæ Blåduva mæ mæg*», sa han til far sin.

«*Ja, kor æ hu, eg ser na 'kje*»

«*Dør hæ du na!*» sa Torleiv og viste fram skinnet. «*Nå kan du koma med dalaren!*»

«Dæ va et strek etter faren!», sa Tron og klødde seg bakom øret. «Ja, dalaren skal du få, men du må aldre gjære dettan meir».

*

En sommer stod Trond og to av sønnene hans ikkje langt fra heimehuset og slo. De gjekk etter hverandre, den ene etter den andre i skårer, og tungt var det. Så vart de ropa inn til middag.

«Nå ska me sjå kenn så fysst kan skåra seg heim, – – den så kjæme fysst fram, skal få 5 dalar», sa Trond.

Nå var det en stor åker mellom dem og huset. Eirik, den eldste sonen, tenkte seg ikkje lenge om. Da han kom til åkerkanten med skåra si, tok han beinvegen mot huset, og skåra seg tvers igjennom heile åkeren og kom først heim.

«Ja, nå va du vel vonne!; – men Lauperaks tya æ dæ i deg, – dæ ser æg», sa Trond og lo.

*

Han Adam, son hans Trond, vart en gang sett til å få håra av en hud, som hadde ligget i røytekaret i flere dager. Han tok huden or kjeralet, breidde henne ut over en rund stokk, og med et trestykke gav han seg til å kneka opp og ned på huda. Men alt han kneka, så vart det uråd å få av alle håra. Alltid stod det att noen stive dotter, som sette seg imot. Han morka så svetten rann, og brukte alle de knep han kunne; men hårdottane stod like fast.

Sist på vart Adam sint, kokande sint, beit tennene sammen og tok i alt han orka. «Ih! – – ih! – – – uh!» sa han. Ingenting hjalp. «Men æg ska læra deg – ditt beist – – .» I samme blunk tok han opp en øks som lå ved siden av, la huda på en stabbe og hogg henne i tusen stykke.

«Du æ son te far din, du Adam», sa Trond da han fekk vite dette. «5 dalar ska du ha, og det heilhugt og».

TORGEIR ØYNE TEK TENESTEJENTA FRA TROND

I Helleland-sokne ligg en gard som heter Øyne. Her budde i Tronds tid han Torgeir. Han var kjent for å være den rikeste mannen i bygda, og stor og sterk og modig var han. Kom han i et lag og vart tirra, tok han ikkje alt så varleg. Han og Trond var ikkje alltid godvenner.

Trond hadde en gang en tenestejente, som hadde vore i Lauperak i mange år. Henne hadde Torgeir truffet på en dag oppe i heia en sommer, og denne jenta hadde han fått slik hug på, at han hadde satt seg fore å få henne til gards før høsten kom, om det skulle kosta hva det ville.

Jenta slo utom med Trond om å flytte til Øyne; men Trond meinte ho ville ikkje få det bedre i Øyne enn i Lauperak, og dessuten var Torgeir svært ulikt.

Fram på sommeren tok Trond seg en tur til Stavanger. Torgeir som hadde høyrte dette, så seg nå høvet til å få tak i jenta. Han for avsted til Lauperak, fekk jenta med seg om kvelden og kom til Øyne både med jenta og hele flyttelasset.

Men nå var gode råd dyre. At Trond, når han kom heim og fekk vite hva som var hendt, snart ville komme og med makt ta jenta attende, trudde de alle. Det galt derfor å stelle seg slik, at Trond denne gangen skulle få gå heim uten jente.

Neste kveld vart husfolket og jenta sendt bort i løa. Der grov de seg ned i høyet så dypt de kunne komme. Torgeir la seg inne i stova aleine. Da han vel var kommet i seng, tok han til å tørrbanne en god stund, senere las han Fadervår 3 ganger. Men han må ha trodd, at dette ikkje var nok til å verne han mot fare om natta, for han sprang snart ut og kom straks inn at med et helt fang ljåer. Disse var i grunnen det beste vernet, trudde han. Ljåene stakk han inn, en etter en, langs sengekanten, slik at ljåen vendte ned i halmen og odden opp.

Så kraup han opp i senga og la seg for andre gongen. Nå var han klar for strid, både på den ene og på den andre måten – nå kunne Trond komme.

Neste morgen da sola rann stod Trond i stova på Øyne. Han var om kvelden kommet seint heim fra byen, og da han fekk vite at Torgeir hadde vært der og fare av stad med tenestejenta hans, tok han straks på den lange vegen over fjellet til Øyne.

Det var nett så mye lys i stova at Trond så ljåene stikka opp borte i senga. Han kunne ikkje holde seg, men sett i og lo alt det han kunne. Torgeir som frampå morgenkvisten hadde sovna, vakna da han hørte låtten, reiste seg opp, tok en ljå og gjorde seg ferdig til å ta i mot.

«Ko ska du med adle desse ljåane i sengje, Torgeir?» spurte Trond da låtten gav seg.

«Så, du æ kome så æg tenkte!» sa Torgeir og gnikka seg i øynene. «Ljåane? – – j-a-u, – – æg ska sei deg, – – æg ville bara prøva siebeine til Trond Lauperag – – om dei konne væ goe ljåslire! – – Æg hæ haurt at han ska væ så feide». – – –

«Du må nok venta mæ det te ei aen gång», svarte Trond tørt. – «Men ko æ jento du hæ toge ifrå meg?»

«Jento! – – hå – hå – nei, dæ va 'kje rara jento, sånn ser hu ud. – – Du så æ så sterke sjøl, må nok berga deg uden henna», sa Torgeir

Men Trond ville ikkje høre på det øret. Han for rundt i alle husa på garden og leitte, men jenta fann han ikkje. Den gongen måtte han fara aleine over fjellet. Et halvt års tid etter kom jenta av seg sjøl til Lauperak og ville ha teneste, men da laut ho gå sin veg.

TROND VIL TA SONEN SIN UT AV HERTENESTEN

Det var i året 1770. Den 23. juli kom 5 hermenn til Lauperak. Det var sersjant Rasmus Rasmussen Seland, Salve Åvendal, Jens Åvendal, Kristoffer Kløgetveit og Peder Laksesvela. De to siste soldatene var i fra Bjerkreim. Alle var utsendt av major Brun og skulle få med seg sonen åt Trond, han Torleiv, han skulle være læregutt ved artillerikorpsset i Kristiansand.

Torleiv som da bare var noen måneder over 17 år fann de ikke heime. Men Trond var heime, og han sa, at om majoren kom til Lauperak med 12 mann, så skulle han ikkje få sonen. Der var andre gutter enn han som sto for tur til å tena kongen. Han Torleiv var den eneste voksne sonen han hadde heime til å hjelpes på garden. Den eldste sonen, han Eirik, var da gift og hadde tatt mot et stykke av garden. Hermennene måtte reisa att likeså snaue som da de kom.

Major Brun fekk selvsagt også vita hva Trond hadde svart, og så gav han sine ordrer til kapteinen.

Den 18. oktober samme året holdt kaptein Telleqvist manntall (session) på lensmannsgarden Svæla, og Torleiv Trondson hadde møtt fram.

Her passet kapteinen på og kneip Torleiv. En sersjant, Tollef Matiassen Fotland, og 4 hermenn til fekk ordre til å føre han til Lunde-sokne og gi han til kaptein Pristrop, som skulle få han til Kristiansand. De tok han som han stod og gikk, som en annen forbryter, uten at han fekk lov å komme heim først.

Da faren fekk vita dette, vart han rasende. Sammen kvelden tok han og sonen, Eirik, av sted over heia. En minebolt omlag en alen lang hengde han om halsen under trøya. I solrenninga kom de frem til garden Kjørmo i Lunde-sokna. Der budde han Bjørn Pedersen, som var gift med ho Ingeborg, søster til Trond. Han fekk de med, og så ber det over til Hofsherad og over Hovsvatnet til Moi. De går inn i huset til skogsinspektør Flame og får seg mat, og her treffer de Aamund Karlsen Hove, som fortelle dem, at Torleiv enda ikke var kommet. De snudde derfor om, Trond og Aamund gjekk på den ene sida av elva og Eirik og Bjørn på den andre. Det var ikkje godt å vita hvilken side av elva hermennene kom på. Disse hadde tatt vegen om Hedland og Heskestad og ned gjennom Drangsdalen.

Trond og Aamund hadde ikkje gått lenge i Moislia før de traff hermennene.

«God dag!» seier sersjanten.

«Ja, æg vil ønskja at dæ va en goe dag, både fø deg å fø meg!», svara Trond.

«Tenk, att æg sko finna deg hør», sa han så til Torleiv; «mor di og æg venta så på deg i gårkvell» sa han og tok Torleiv i armen. Til sersjanten Fotland sa han, at han ville ta tingsvitne og bevise at der var flere karer i Bjerkreim, som hadde bedre råd og anledning til å tjene kongen en hans son hadde.

«Ellers helle æg inkje son min for gode te å tena kongen, når han bli någe eldre, å kan gjæra det heima mæ land-militsen; men når de tæge han te artillerikorpsset i Kristiansand, så sæde æg mæg i mod, med nebb og klo», sa Trond.

«Det står ikkje i mi makt å lata son din verta fri», sa sersjanten; «eg hev mine ordrer å gå etter.»

«Æg gje vel fanden i ordren!»

«Høyr nå, la oss gå ned til kaptein Pristorp, så kan hende han kan laga det så at du får heimatt son din.»

«Kan æg inkje få sonen min mæ dæ goa, så må æg bruga vondt; æg ska skifta trøya med dokke, kara, hør ser de ko verje æg hæ», sa Trond og synte fram minebolten han hadde under trøya.

Sersjanten holdt på sitt og meinte, at det ville ikkje være til gagns for Trond å gjeve seg i kamp med dem. De var forresten nå alle svoltne og trøtte, sa han, og dersom Trond ville være med, så kunne de gå inn til gjestgiveren og få seg noe mat og drikk, og så kunne de der tala videre om saka. Dette gjekk Trond inn på.

På vegen møtte de Eirik og Bjørn, som hadde gått på den andre sida av elva, og nå gjekk de alle inn til gjestgiveren, Hans Wabeck.

Mens de satt her og åt og drakk øl, lurte sersjanten seg ut og la vegen til sersjant Andreas Frøyland, som et kort stykke derifra holdt på med øving av en flokk hermenn. Fotland fortalte da om Trond og son hans, og bad Frøyland hjelpe seg med å få Torleiv fram for kapteinen Pristorp. Frøyland var straks villig til det og kommanderte 40 mann avsted.

Så snart de kom til gjestgiverhuset gjekk sersjantane og flere hermenn inn i stova. De andre stod utenfor. Frøyland bad da Trond gå ut, mens han fekk lest opp ordren fra kapteinen for Torleiv. Trond gjekk så ut i den andre stova, men kom snart inn att og tok Torleiv i armen og ville ha han med seg ut. Men sersjant Frøyland reiv han laus att og sende Torleiv med 4 mann til vakt, til kapteinen.

Men nå tok slagsmålet til i stova. Trond får tak i sersjant Schanche og riv av han hårpisken og halsbandet. Nils Jakobsen Moi kjem Schanche til hjelp, og så får de lagt Trond tvers over ei vogge. Der står de en hel flokk og holder han, og en Jon Nilson og flere andre slår han på føttene med bajonetten. Men Trond fekk riva seg laus, og da sette de alle på dør det forreste de kunne. Den siste som kom ut hodestupende var Jon Nilson. Han hadde fått et slag i hodet og ett drag over ryggen. Så lenge huset til Wabeck stod, synte det i takbjelken et søkk etter minebolten til Trond.

Trond lot att døra og var nå alene inne. Men Frøyland får hermennene til å slå ring om huset; nå skulle Trond tas, – død eller levende. Trond åpna nå ett vindu og sprang ut på marka. Hermennene slo ring om ham, men Trond slår fra seg til alle kanter med minebolten. En av hermennene spring frem, samtidig slår Nils Jakoson Moi til ham i hodet med bajonetten så han stuper. Så spring de andre til og tek han, og sette han i arrest på kapteingarden Eikeland.

Nå vart det sak, og den varte like til mai måned 1771. Det vart forhør på Svela og på Svålestad, i Sokndal og i Egersund. Og Trond vart ført fra den ene tingstaden til den andre som en annen forbryter. På rådstova i Stavanger var han og noen veker. Etter at han var der skal han ha sagt: «Å, dæ va et ynskjele hus! – – Dør hadde eg ei fornøyele kvila. – Æg måtte beinfram stedla mæg sånn at æg fekk væ dør lenje!»

Soknepresten Nils Andreas Wibye, og andre av hans sambygdingar gav Trond de beste vitnemål i retten. Men noen av hermennene fra Lund og Sokndal vitna, at de hadde hørt at Trond skulle være kamphuga og urimelig og ikkje god å koma ut for. Han skulle være en kjempe som

ingen turte seie noe imot, sa en av dem. Ved overretten i Kristiansand var Trond frikjent. Retten har vel funnet, at hermennene på en mer lempelig måte kunne fått Trond fra seg.



Trond måtte gi seg for øvrigheten.

Da Torleiv Trondson var fri hertenesten, tok han hyre på et fartøy, som skulle til Holland. Men sjølivet trivdes han ikkje med, men kom fort heim att. Seinere tok han til å handla med kyr, stuter og utegangerværer og tente gode penger. Et par av brørne hans, var og fehandlere i sine unge dager. Torleiv giftet seg og fekk gard på Bjerkreim og vart en velholdt og aktet mann. Han døde i 1843.

TROND SKREMMER GNIKAREN FRA JÆREN

En gang Trond reiste over Jæren kom han en kveld til en gard, der han visste at det budde en stor gnikar. Han banka på døra og mannen kom ut.

«God kveld!» sa Trond med grovt mål. «Æ det rå å få hus i nott?»

«Ko æ du ifrå?»

Trond svara ikkje.

«Nei!», sa mannen i en svært gretten tone. «Kå mi æ inkje ganske raske, – å så hæ me inkje rom te fremmande folk».

«Takk ska du ha, æg ser dokke hæ store, gilde hus», sa Trond og gjekk inn i stova. Jærbuen vart kokande sint og bad Trond ha seg ut, – og det fort.

«Takk, æg sede godt og varmt nå!» svara Trond og let som ingen ting var. Kona setter fram kveldsmaten og husfolket sette seg til bords.

Trond sette seg ubeden til bordet ved sida av mannen, og tok til seg det beste han kunne, for trøtt og svolten var han. Mannen satt bare og murra av harme, men turte ikkje seie et ord.

Då det var leggetid spurte Trond hvor han skulle ligge. «Hør får du inkje liggja, vil du liggja får du gå en annen plass!» – «Takk», sa Trond «hør vil æg liggja». Da mannen så, at han ikkje kunne bli kvitt denne «fæle mannen», tok han inn en halmdott, slengte den på golvet og sa at han kunne ligge der.

Trond sov godt om natta, og da han på morgenen hadde betalt for mat og drikk, spurte han kona hva halmen skulle kosta.

«Det er 2 skilling det!», sa kona. Trond betalte, men tok med det samme opp eldstålet sitt or lomma og sa: «Æ det nå någe du æ redde fø, så må du berga dø, – fø nå kveige æg, – æg eige sjøl halmen!»

Da vart det jamring i stova. Både mannen og kona bad tynt om at han ikkje måtte sette eld på huset. Trond lo og gjekk ut. Husfolket stod i bakkdøra og så etter ham, da han for bortover tunet. Da sa mannen så høgt at Trond kunne høyra det: «*Æg meina det æ fanden me hæ hust i natt!*» – – «*Ja, – dei seie det ska væ det!*» sa Trond, snudde seg, og for sin veg. Senere fekk de vite hvem denne «fæle mannen» var.

TROND OG PROVST REINER

Trond må ha vært en opplyst mann for sin tid. Også i det stykket var han langt framfor sine sambygdingar. En stor boksamling hadde han, trudomsbøker og sogebøker. En son til Trond hadde Snorreboka, og det er trulig at Trond tidligere også hadde hatt denne boka.

Skule hadde han aldri hatt. Likevel kunne han skriva; det hadde han lært av far sin. Og han var sjøl den beste skulemesteren for barna sine. All 7 sønnene hans kunne skriva, og det var en kunst som de få i prestegjeldet kunne i den tid. Endatil den eneste datteren han hadde, ho Ingeborg, kunne skriva. I de dager og lenge etter meinte folk, at ei jente ikkje trong å læra skriva, for ho fekk aldre «bruk for det». Når de bare kunne lese og hadde så mye trudoms-kunnskap at de kunne sleppa fram for presten, så var det nok.

*

En skulle tru at en slik sjølrådig mann som Trond ofte kom på kant med presten i bygda. Men soga veit ikkje anna enn alt vel å fortelle om dette. Det høyrer ut til at han stod seg godt både med Søren Meydel (1734-1756), Rasmus Wibye (1756-1761) og Nils Andreas Wibye (1761-1790). Bare han som var prest de siste åra Trond levde var han ikkje godvenn med.

Det kan nevnes at Trond var en aktet mann i bygda, og hadde fast sete på fremste benken i kyrkja – dette var en gjev plass å sitte.

Gerhard Henrik Reiner var prest i Helleland-kallet fra 1790 til han døde i 1823. I den tid var både Bjerkreim og Heskestad anneks til Helleland. Først i 1820 vart Heskestad lagt til Lund.

Reiner kom fra Danmark og hadde i sine unge dager stått som prest i «Det Asiatiske Compani» og hadde to ganger vært i Kina. Han var ugift. Han hadde med seg søster si, Abigal, og to tenestjenter, Store-Marta og Litle-Marta. Det er dem som meiner at han var av taterætt. Men hvordan det var med det eller ikkje, så var Vardalsfantane alltid inne på prestegarden, når de for forbi, og en fosterdatter av taterslekt han hadde, vart gift med en Lars, ættefar til Guta-Larsfølget.

Reiner var som de fleste prester i den tid rasjonalist. Han stræva mye med å læra opp ungdommen, han utdanna lærere, fekk leseleserstand og arbeidet mye med å få ut Kingo samebok. Pontoppidans «Sandhet til gudfryktighet» lika han ikkje. Lesebarna måtte lære utenat «spørsmål og svar», som han sjøl hadde skriva, og da de var så ulukkellige at de ikke kunne hvert ord på fingrene, så tok han på å banna og kalla dem, og sjentne så det var en gru. Det var Halte-Berta, Latbrand, Skakke-Mari, Skarv osv. Et unavn hadde han på alle.

Han var prost i Dalane i 1804, og når han for i kring på visitas, lika han godt å høyre folk seie, at ungdommen i hans prestegjeld var den som stod seg høgst i Dalane.

På en visitas i Egersund, der Peter Ludvig Lund den tid var prest, la Reiner merke til en jente som var så framifrå god til å svara på spørsmåla hans. Da det var slutt med overhøyringa, gjekk han bort til henne, klappet henne på kinnet og sa så høgt at heile allmuen kunne høyra det; «Du er en flink liden pige! Sig mig, er du virkelig herfra Egersund?»

«Nei, eg er fra Bjerkreim», svara jenta kjapt

«Da kan jeg faen ta skjønne du ikke hører hjemme her!» sa hen reint fjåg, og knipset med fingrene.

«Men du da, du er vel fra Egersund?» spurte han en tjukk jente, som hele tiden hadde svart i

hytt og ver. Ja, ho var det.

«Ja, du kan ikke blive konfirmeret i år, nei ikke mer enn den sorte merren min», sa han og så bort på presten Lund.

Ved en konfirmasjon i Bjerkreim kyrkja en gang spurte han en soneson til Trond, som stod øverst blant konfirmantene: «Hvad godt befales i det tredje bud?» Før gutten fekk tid å svara, sa presten: «Det er vel å selge brennevin det, som din mor gjør? – Hva?». Så gikk han til en annen gutt, Per Hovland, og sa: «Du er vel lige så flink til å spille og danse som dine brødre? – Hva?»

*

En annen gang var det en jente fra Vinningland mellom leserbarna. Ho var datter til en rik mann, men hun hadde nok ikke vært med og funnet opp kruttet. Presten ga henne det ene spørsmålet etter det andre, men fekk ikkje svar. Til slutt vart han sint: «Du er pinedø så uvitende at du står lavere enn en hest! – – – Gift blir du aldri – – – å – jo», la han til etter en stund, «dersom far Vinningland setter en sølvkanne på det ene kne og en på det annet, blir nok Valborg Vinningland gift, alligevel!».

*

Det traff at barna måtte «gå å lese» både to og tre år før han slepte dem fram til konfirmasjon; men var han i god lune kunne en feit vær eller en amber smør gjøre underverk i den lei. På den andre siden var han ikkje god å komme ut for, når han forstod at folk var småvorne og knusslete. En av de beste bønder i Helleland kom således til ham med en halv amber smør, han hadde en datter som presten ikkje ville «sleppa».

«Tror du min gode mann, at jeg vil sælge min sjel til satan for en halv amber smør? Nei, så ussel er jeg ikke», sa presten.

En jente i Bjerkreim gjekk og «las» i samfulle 7 år før ho «slapp». Ho var over 20 år, var trulova, men fekk ikkje gifta seg når ho ikkje var konfirmert. Siste gangen ho var i sakrestiet, der presten tok ut de som hadde gått og lese om sommeren, var ho reint forfjamset da ho kom ut og gjekk nedover kyrkjegolv.

«Slapp eg?» spurte ho de andre jentene så høgt at presten hørte det. «Jau, gud slapp du! Nu tjener deg best en ekteseng», svarte presten.

*

Det var nok ikkje fritt for at denne Reiner hadde kontakt med Gamle-Erik, etter det folk fortalte. Svarteboka hadde han ganske sikkert, men han var nok ikkje helt inne i kunsten å kunne «binda og løysa»

En søndag han var på vegen til Heskestad, der han skulle preike, stod hesten hans med en gang dørgende stille, da han var kommet til Revestronne. Alt han slo og alt han klappa, så var det helt uråd å få hesten til å gå lenger. Men presten visste råd, han. Han gjekk til nærmeste gard og fekk låne seg en hest og kom frem til kyrkja, så Gamle-Erik slapp å råde grunnen alene den dagen.

*

Etter det gamle folk kan fortelle stod det nok ikkje så godt til med sedeligheten til presten, og det finnes de i Bjerkreim som kan regne seg i ætt med ham, menes det.

En dag han var ute og dreiv på med husholderen sin, da møtte han uforvarende en kaptein, som heller ikkje hadde det beste ord på seg for sedelighet. Han kom rekende med et kvinnfolk ved siden.

«God dag hr. provst med husbestyrerinne!» sa kapteinen.
«God dag hr. kaptein med hore!», svara Reiner.
«Hva sier du?» sa kapteinen kokende sint. «Jeg skal tukte deg med min sabel!»
«Ja, viss du kan», svara presten. Men kapteinen fikk ikke sabelen ut av slira, og fortalte siden at han var viss på at presten stod på godfot med Gamle-Eirik sjøl.

*

Eirik Malmei og grannen hans, han Torleiv, var ikkje alltid godvenner. Ofte hadde de en sak med en annen, lite og ingenting kunne det trettas om. Til kommisjonen tok Eirik ikkje mindre enn sju stemninger på Torleiv. De møttest i forlikskommisjonen på Helleland, og provst Reiner var kommisjonær. Men forlik vart det ikkje.

Eirik tok på heimvegen. Han reid på en stor hest, som var således opplært, at når han kom til en grind, sprang han over henne. Straks bortenfor prestegården var det en grind som hesten skulle over. Men ulykken ville til at Eirik under spranget datt av hesten og brekte den ene foten sin. Der lå han og jamret seg da Torleiv kort tid etter kom.

Torleiv sprang alt han orket til prestegården og ville få hjelp. Men provsten ville ikkje hjelpe. «Pokker! Skulde bry seg om den trettekjære fant, bare lad ham ligge!» Men Torleiv var bedre mot sin uvenn enn presten. Han gjekk til nærmeste granne og fekk folk med seg, og disse fekk Eirik til datter hans, som var gift på Strømstad.

*

På Bjerkreim var det i de dager mye ståk og sjau om søndagene når det var messe i kyrkja, særlig på den søndagen om sommeren når det var «smørpreik». Da skulle presten ta mot offer, og de som hadde gardar laut ut med smør. Da samlet det seg ungdommer mest fra alle sokner i Dalane og da var det leven og styr til langt utpå natta. Drikk og slagsmål og handel og hestebytte og skål og huing og gaping som på en markeds plass. Det var av vanvare at folk kunne sluntra inn i kyrkja mens messa stod på.



Når kyrkjesongaren tok til med salmen, strauk presten ut av kyrkja i prestekjolen sin og for ikring på kyrkjegarden, og jaga inn hvem han kunne finne, gamle og unge, og når han så kom på stolen, var han kar som kunne dundra på. Og når han var ferdig med preika, hadde han alltid en attpåpreik for de største synderne i kyrkjelyden.

En gammen mann, som flere ganger hadde høyrte Reiner preika, sa til meg, at han kunne «reia av folk så uransakelig» både når han stod på stolen og når han hadde leserbarna for seg. Han hermde en stubbe av en attpåpreik slik:

«Denne vederstyggelige uskikk at komme med brennevinsflasken til Herrens hus om søndager, og denne likegyldighet for de hellige ting, for Guds ord og sakramentene, og den uorden

både i og utenfor kirken skal faen ta mig, aldri finne sted! Annammer derpå Herrens velsignelse.»

Det nye liv som tok til å gro i prestegjeldet etter Hans Nilsen Hauge kunne Reinert selvsagt ikkje noe med. Han arbeidet mot alt han kunne. Hovdingen for den nye rørsle i Heskestad, han Helge Ollestad, en bror av Trond Lauperak, var han ikkje godvenn med. I en melding i 1804 om haugianerne skriv han mellom anna: «Hauges tilhengere er et vidt forgrenet selskap, der utvider intoleranse, ubarmhjertighet og hårdhet mot enhver som ikke er av deres slekt.»

Slik var denne mannen Trond på sine gamle dager ofte var i kast med.

*

En gang hadde Reiner kalla Trond til seg i prestegarden; han ville gjeve han en skrape fordi han de siste åra ikkje hadde gått til alters. Trond kom, og presten kom til å skjenne. Men Trond meinte, at han ikkje ville gå til alters så lenge en slik mann som Reiner var prest, ikkje om han så vart hundre år gammel. Presten vart rasende og tok Trond i armen og viste han døra.

«*Stopp litt!*», sa Trond, «*æg går inkje før æg æ ferige. – Æ'kje du en Herrens tenar? – Og står det inkje i bibelen at en Guds mann bør leva et ulastele liv? – Tykkje du det æ kristele åtfaring å driva på med banning og kadling i kjørkjo? – Fekk æg rå, så sko du inkje få væ prest i Hedland en einaste dag meir!*»

«Du skal ut – og det på timen!» sa presten og for over golvet etter spanskkrøret, som han hadde liggende over omnen.

«*Vil du slå mæg, så kan du bare koma!*» sa Trond og hivde av seg trøya si. Da vart presten bleik og for som en pil inn i en annen stove. Trond tok trøya på seg att, og rusla straks på heimvegen.

*

Sommeren 1799 var bispem Peder Hansen på visitas i Helleland. Han var liksom helt rasjonalist som Reiner, og disse to kom derfor svært godt utav det med hverandre.

Flere i kyrkjelyden, både fra Helleland, Bjerkreim og Heskestad, hadde samsnakket seg imellom og sette seg fore å komme med klagemål over presten når biskopen kom. De hadde snakket med Trond Lauperak og bedt ham å bære fram klagemålet, og Trond lova å være ordfører, enda han var over de 70 år. Ingen andre enn han torde våga å seie noe vond om presten; de var redde for at presten siden skulle hevne seg på dem.

På forhånd vart de samde om, at når Trond hadde tala, så skulle de alle som en reise seg, og på den måten vise at de var samde med ham.

Ja, dagen kom, og folk fra alle tre sokner samlast i Helleland-kyrkja, så ho var fullstappa. Så kom biskopen først innover kyrkjegolvet og presten etter. Biskopen var litevetta stighalt, og presten hadde så lite vyrnad for seg sjøl og han, at han etterapa biskopen i sin gang og gjorde geip bak ryggen hans for å syna folk at han ikkje skalv i knea om biskopen kom i kyrkja.

Etter at messa var tilendes spurte biskopen som vanlig, om noen hadde noe å seie om presten enten i lære eller liv.

Det vart stille i kyrkja en lang tid. Men så reiste Trond seg i en av de øverste stolene og tok til orde omlag slik:

«Høgvyrde biskop!

«Det står skreve i Guds ord, at me skal vera den føresette øvrighet underdanig, og at me skal akta å æra å lyda dei som rår øve oss. Nå er det noko av det tyngste me veid å akta å æra en mann meir enn en annen, og svært tungt vært det, når mannen me skal lya ikkje leve et ulastelig liv. Når presten Reiner ikkje unnsar seg for å ta Guds namn fåfengjelig i Herrens hus; når han slær leserbarna så blodet renn; når han kaller dem og gir unavn og bruker fantord, hva skal me då kalla og gjera med en slik prest? Ikkje for det, me er ikkje heilage sjølve, Gud betre; men me lyt likevel

krevja av presten vår, at han går føre oss med et godt eksempel. Det hjelpe ikkje at han lære Guds ord reint, endå det er mange bra folk som meiner at det ikkje står så bra til med det heller, når han ikkje lever etter det. Hva gagn er det i at en ku mjølker mye, når ho spenner det ned att?

Derfor er det vår vilje, høgvyrde bisp, at du skal skil oss av med denne presten og let oss få en annen og betre; for me kan ikkje vera tente med å ha han lenger, han hev gjort nok ugangn i desse 9 åra han hev vore i kallet, Og det meiner eg visst, at alle vaksne menneskje som er her i kyrkja idag vil vera enige med meg i dette eg hev sagt.»



Trond sette seg og venta nå, at allmuen skulle reisa seg. Men alle satt.

Reiner hadde hele tiden sete i koret og sett kvast utover folket, og da Trond slutta, turte ingen reise seg. Bispen måtte tru at det ikkje var andre enn Trond som hadde noe å lasta presten for.

Enden på det vart, at Trond fekk en alvorlig tilrettelegging av bispen, mens presten fekk ros for en framifrå Herrens tener.

Men da Trond kom ut av kyrkja, las han teksten for kyrkjelyden. Aldri hadde han tenkt de hadde vore slike stakkarer. Noen gav han et drag under øret, andre ett spark i ryggen da han for ut gjennom kyrkjeporten. Det hadde de ærlig fortent, meinte han.

Fra den dagen var det ingen i prestegjeldet som Reiner var mer redd og som han var mer hatig på enn Trond Lauperak.

*

Noen år før Trond døde arbeidet han for hver av de 8 barna sine en stor kiste. Denne skulle gå i arv til den eldste i ætta anten det var mann eller kvinne. Kisten er å finne enda. Ei av dem står på Bjerkreim Ho er skodd med fine jernband på lokk, hjørner og sider. Hver av sønnene fekk også en hammer og en hovtang. En soneson av Trond, gamle lensmann Torleiv Bjerkreim gøymte en hammer som en helligdom. På den står årstallet 1781 og Tronds stempel: T.E.L.

*

Trond døde de 2. september 1804, og vart gravlagt på Bjerkreim kyrkjegard. 7 år før han døde, i 1797, skifta han garden i 2 luter. Den eldste som hans, han Eirik, fekk skjøte på den ene luten, og som hans att, Lars Erikson, fekk skjøte på den andre luten. Eirik vart buande i det gamle huset, og Lars bygde seg nye hus lenger oppe. Desse husa står enda (1922).

I buet etter Trond var det skifte fra 3/12-1804 til 31/7-1805. Buet utenfor garden var på 230 riksdaler. Der var mye innbu og arbeidsredskap: høvler, økser, smiested, hamrer, navarer, kjer, børser, mineborer osv. Gang- og sengeklær, en trøye med 24 sølvknapper i.

Barna til Trond var ikkje samde om skiftet. Eirik og sonen ville ha det de hadde fått, hele garden; skjøtene skulle stå med makt. De hadde i 7 år gitt Trond og kona oppsett (følge) og dessuten hadde de hatt mye bry med Trond, som var en «streng, urimelig og hård mand», så urimelig at kona

hans en tid hadde tatt ut fra ham og hadde holdt til hos skriver Herkules Weyer i Egersund.

De andre barna ville at hele garden skulle komme med i skiftet, de meinte at mor deres hadde ikkje samtykt i at Trond skjøtte bort garden for lite og ingenting.

Men skifteretten avgjorde saka slik, at Eirik og Lars fekk ha gardane sine, og resten av buet vart da skift mellom de 7 barna. Hver son fekk 33 riksdaler 1 ort og 14 skilling, datteren halvparten.

Enken etter Trond, ho Berte, fekk i oppseding av garden 4 tønner havre og dessuten føda for 2 kyr, 6 sauer og 3 geiter. Ho døde 7. november 1813.

*